

MEŽA

APSAIMNIEKOŠANAS UN KOKSNES PIEGĀDES KĒDES SERTIFIKĀCIJA

Rūpes par planētas dzīvās dabas un apkārtējās vides bioloģiskās daudzveidības, tostarp mežu, saglabāšanu ir bijušas svarīgas visos laikos. Īpaši tās aktualizējās pagājušajā gadsimta septiņdesmitajos gados, kad valstis sāka attīstīt globālu ekonomiku un izvērst starptautisku tirdzniecību ar dabas resursiem un to produktiem.

MUDRĪTE DAUGAVIETE,
LVMI Silava vadošā pētniece

Atskatoties vēsturē, atrodamas ziņas, ka jau tālajā 1637. gadā tika izdots pirmais Francijas karaļnama dekrēts par logo lietošanu kvalitatīvu mēbeļu ražošanā no ozolkoka. 1977. gadā tika iedibināta pirmā ekomarķēšanas sistēma *German Blue Eco Angel* (Vācijas *Zilais ekoengelis*), kas nozīmēja, ka produkts ir iegūts un izgatavots videi draudzīgi. 1990. gadā tika ieviests *Eco-logo* (ekomarķējums) tādiem meža produktiem, kas iegūti videi draudzīgu mežu apsaimniekošanas ceļā (apaļkokiem, koksnes produktiem), tā piesaistot tiem pievienoto vērtību. Tas bija veids, kā pievērst sabiedrības uzmanību nesaudzīgai mežu izciršanai tropu reģionos. Šobrīd šāda ekomarķēšanas sistēma tiek plaši lietota visā pasaulē, aptverot dažas ražošanas nozares.

21 mežsaimniecības princips

Apkārtējās vides saglabāšanas un ilgtspējas nodrošināšanai 1992. gadā ANO Apkārtējās vides saglabāšanas un attīstības konference (*United Nations Conference on Environment and Development*), kas notika Brazīlijas pilsētā Rio, tika pieņemts Lēmums "21 mežsaimniecības princips" (*Agenda 21 Forestry Principles*), kas radīja priekšnoteikumus ilgtspējīgas mežsaimniecības attīstībai pasaulē. Šajā dokumentā ir uzskaitīti visi galvenie kritēriji gan sociāli ekonomiskajā jomā, gan dabas resursu saglabāšanas un apsaimniekošanas jomā – zemes resursu racionāla izmantošana, meža platību samazināšanas novēršana, ilgtspējīgas mežu apsaimniekošanas nodrošināšana, bioloģiskās daudzveidības un ūdens resursu saglabāšana, piesārņotu platību attīrīšana, atkritumu apsaimniekošana u. c.

Lai varētu nodrošināt šo principu ievērošanas un izpildes uzraudzību, bija nepiecie-

šams iedibināt kādu neatkarīgu nevalstisku organizāciju. Šajā sakarā Pasaules dabas fonds (*WWF*) izstrādāja koksnes sertifikācijas sistēmu novērtēšanas rīku (*Certification Assessment Tool-CAT*), ar kura palīdzību tiek vērtētas sertifikācijas sistēmu prasības, noteikumi un procedūras, kas nosaka standarta ieviešanu, novērtēšanu, pārraudzību. 1992. gadā ASV tika nodibināta Meža konsultatīvā padome *FSC* (*Forest Stewardship Council*), kas izstrādāja sertifikācijas pamatdokumentus mežsaimniecības un koksnes piegādes ķēdes sertificēšanai. Laika posmā no 1992. gada *FSC* kā atbilstošas meža ilgtspējīgas apsaimniekošanas principiem ir sertificējusi 83 valstis ar kopējo platību 194,1 milj. ha. Tostarp Eiropā – 48%, Ziemeļamerikā – 35%, Latīņamerikā – 6,8%, Āzijā – 4,3%, Āfrikā – 3,9%, Okeānijā – 1,3%. Koksnes piegādes ķēdes sertifikāts izdots 123 valstīm, izsniedzot 31,6 tūkst. sertifikātus.

Standarti jāpielāgo vietējiem apstākļiem

Tomēr dzīve pierādīja, ka meža sertifikācijas sistēmas prasa, lai tiktu izpildīti standarti, kas ietver dažādu interešu grupu vēlmes, ņemot vērā vietējos apstākļus, un atbilst valstu nacionālajai likumdošanai. Tādā veidā tiek sabalansēti ekonomiskie, vides un sociālie faktori. Vienlaikus standartiem jāatbilst starptautiski apstiprinātām ilgtspējīgas meža apsaimniekošanas prasībām.

1999. gadā 30. jūnijā Parīzē tika nodibināta *PEFC* (*Meža sertifikācijas sistēmu novērtēšanas programma*), ko izveidojušas Eiropas meža īpašnieku organizācijas. Šī padome ir jumta organizācija daudzām nacionālām *PEFC* mežu sertifikācijas padomēm, kas izstrādā vietējiem apstākļiem atbilstošus mežsaimniecības ilgtspējīgas attīstības kritērijus un indikatorus. Daudzās pasaules valstīs – ASV, Kanādā, Eiropā u. c. – tika izstrādātas nacionālas sertifikācijas shēmas meža apsaimniekošanai un meža produktu piegādes izsekošanai.

Savukārt koksnes un meža produktu piegādes ķēdes izsekošanai un novērtēšanai *PEFC* izstrādāja vienotus koksnes piegādes ķēdes nosacījumus, kas ir spēkā visās *PEFC* sistēmā iekļautajās valstīs (www.pefc.org).

Šobrīd *PEFC* ir pasaules lielākā meža sertifikācijas sistēma, kas aptver vairāk nekā 300 miljonus hektāru sertificētu mežu 32 valstīs. *PEFC* sertifikācijas programmu izvēlas gan lieli uzņēmumi ar sarežģītu struktūru, gan arī nelielu meža platību īpašnieki. *PEFC* darbojas, lai nodrošinātu meža sertifikācijas pieejamību visiem.

PEFC ilgtspējības kritēriji balstīti uz pasaulē atzītiem principiem, vadlīnijām un

nosacījumiem, ko izstrādājušas starptautiskās un starpvalstu organizācijas un procesi – Ministru konference par mežu aizsardzību Eiropā (*MCPE*), Starptautiskā tropu kokmateriālu organizācija (*ITTO*), Starptautiskā dabas aizsardzības savienība (*IUCN*) un Āfrikas koksnes organizācija (*ATO*). Šo kritēriju izstrādes procesā iesaistījušas daudzas interešu grupas. Tika panākta vienošanās, ko akceptē 149 pasaules valstis, kuru mežu platība veido 85% no pasaules mežu platības.

Bez šīm sertifikācijas sistēmām ASV darbojas Ilgtspējīga mežsaimniecības iniciatīva *SFI* (*Sustainable Forestry Initiative*), ko nodibinājusi ASV Mežu un papīra asociācija; Kanādas Standartu asociācija *CSA* (*Canadian Standards Association*); *Keurhot* fonds (*Keurhot Foundation*) Nīderlandē, kas darbojas mežu un koksnes piegādes ķēžu sertifikācijā Austrijā, Kanādā, Somijā, Zviedrijā, kā arī atsevišķās Āfrikas valstīs. ASV mežu privatīpašniekiem iecienīta ir *American Tree Farm System* sertifikācijas sistēma, kas veic tieši privatmežu sertificēšanu. Āfrikā un Āzijas valstīs darbojas vēl vairākas meža un koksnes produktu sertificēšanas sistēmas, kuru darbība balstās uz Starptautiskās tropu kokmateriālu organizācijas *ITTO* izstrādātajiem ilgtspējīgas meža apsaimniekošanas kritērijiem un indikatoriem.

Meža apsaimniekošanas standarta PEFC pamatkritēriji

Latvijā darbojas divas mežu sertifikācijas sistēmas – *FSC* un *PEFC*. Jāatzīmē, ka Latvijā *PEFC* mežu un koksnes piegādes ķēdes sertifikācijas sistēma ir pieejamāka privātajiem mežu īpašniekiem, tāpēc turpmāk apskatīsim *PEFC* Meža apsaimniekošanas standarta (*PEFC MA* standarts) galvenos pamatprincipus.

Latvijas *PEFC* Meža apsaimniekošanas (*MA*) standarts izstrādāts 2010. gadā. *PEFC* mežu apsaimniekošanas sertifikācijas prasības piemērojamas visā Latvijas teritorijā visiem mežu tipiņiem un visiem mežu īpašniekiem neatkarīgi no to formas un lieluma. Atbilstoši Latvijas standartam sertificēti 1 690 052 ha meža. *PEFC* koksnes piegādes ķēdes sertifikāts izsniegts 50 uzņēmumiem, kas darbojas koksnes pārstrādes jomā, mēbeļrūpniecībā, zaģmateriālu ražošanā, iepakojuma un poligrāfijas nozarē, koksnes produktu tirdzniecībā un palešu ražošanā.

Latvijas *PEFC MA* standartā 2015. gadā ir veiktas izmaiņas, un šobrīd tas piemērojams arī plantāciju mežu un kokaugu stādījumu sertificēšanai (www.pefc.lv).

Latvijas *PEFC MA* standarta pamatā ir seši kritēriji.

1. KRITĒRIJS. Meža resursu pārvaldīšana un atbilstošu pasākumu veikšana to ieguldījuma palielināšanai globālajā oglekļa aprītē.

Šeit galvenā vēriba tiek vērsta uz ilgtspējīgu īpašumā esošo meža platību apsaimniekošanas nodrošināšanu: jānodrošina meža resursu apjoma un to kvalitātes saglabāšana ar vēlamo to paaugstināšanu gan īstermiņā, gan ilgtermiņā. Mežizstrādes apjomam jābūt sabalansētiem ar koksnes resursu pieaugumiem ilgtermiņā. Meža apsaimniekošanā jāizvēlas tehnoloģijas, iespējami samazinot gan tiešos, gan netiešos bojājumus attiecībā uz paliekošo mežaudzi, augsni un ūdeņiem. Jāveic atbilstošas mežsaimnieciskās darbības – kvalitatīva, konkrētai platībai piemērota meža atjaunošana, jaunaudzū kopšana, meža infrastruktūras objektu uzturēšana un attīstība.

2. KRITĒRIJS. Meža ekosistēmas veselības un vitalitātes uzturēšana.

Meža apsaimniekošanas plānošana un meža apsaimniekošana jāveic ar mērķi palielināt meža ekosistēmas veselību un vitalitāti (ja piemērojams, atjaunojot neproduktīvās mežaudzes). Jāidentificē būtiskākie riska faktori, piemēram, dažādu insektu apdraudējums, patogēnās sēnes, dzīvnieki, meža ugunsgrēki, ekstrēmi meteoroloģiskie un klimatiskie faktori, mežizstrādes tehnikas un/vai tehnoloģiju negatīvā ietekme – eļļas un/vai degvielas noplūde (sūces no tehnikas vienībām un/vai uzglabāšanas rezervuāriem), kā arī augsnes un/vai ūdeņu piesārņojums ar neorganiskajiem atkritumiem. Meža apsaimniekošanā iespēju robežās jāsamazina augu aizsardzības līdzekļu lietošana, veicinot videi draudzīgu kaitēkļu ierobežošanas līdzekļu un piemērotu mežsaimniecisko alternatīvu izmantošanu. Jebkāda veida augu aizsardzības līdzekļu un/vai minerālmēsli izmantošanai mežā un meža zemēs ir jābūt pamatotai un atbilstoši ražotāja instrukcijai. Meža apsaimniekošanā izmantotajam tikai Latvijā reģistrēti augu aizsardzības līdzekļi. Pirms ķīmikāliju lietošanas jāizvērtē iespējamie alternatīvie (neķīmiskie) veidi vēlām rezultāta sasniegšanai un jāveic ietekmes uz vidi (augnes, ūdeņi) izvērtēšana.

3. KRITĒRIJS. Meža produktīvo funkciju (koksnes un nekoksnes) uzturēšana un veicināšana.

Meža atjaunošana un mežizstrāde jāveic piemērotākajā laikā un ar atbilstošākajām tehnoloģijām un tehniku, lai nesamazinātu konkrētās teritorijas produktivitāti. Koksnes un nekoksnes meža produktu izmantošanas apjomam jābūt ilgtspējīgiem un optimāliem saistībā ar barības vielu iznesi un dabisku atjaunošanos.

